

Pavel Žiška ako „večný“ kandidát na biskupa

MICHAL MARTĀK

Pavel Žiška as an “eternal” candidate for bishop.

DOI: <https://doi.org/10.54937/kd.2023.14.Supp.110-121>

ABSTRACT: The article presents Pavel Žiška as an unsuccessful repeat candidate for bishop. Pavel Žiška can undoubtedly be seen as interesting in Slovakia in the first years of the Czechoslovak state from several points of view. He was one of the few priests with a higher theological education, and despite his relatively young age he repeatedly became a proposed part of various emerging institutions. Up to then, he was the author of several articles, mostly of a homily or other theological nature, but he was also on the lists of persons who could become a potential member of the church hierarchy. The article focuses primarily on the period of his life in which Žiška, very often, in various contexts and for various regions, finds himself on lists or in considerations for the position of candidate for bishop, even though he never managed to achieve this position. The contribution consists of two distinct parts. The first one is focused on the gradual presentation of the appointment processes during the years 1919-1925, and notices primarily Žiška's place in them as a government nominee, and his personal efforts. The second part of the article seeks an answer to the question based on which he was called a modernist. Progressively, it notes the position of Žiška in the church environment since the establishment of the state, his short tenure in the Council of Priests and the apparent turning point as the responsible editor of the Catholic newspaper.

Keywords: Pavel Žiška, Candidate for bishop.

Pavla Žišku možno na Slovensku v prvých rokoch československého štátu bezpochyby vnímať ako zaujímavého, minimálne z niekoľkých hľadísk. Bol jedným z mála kňazov s vyšším teologickým vzdelaním, napriek relatívne nízkemu veku sa s ním opakovane počítalo v novovznikajúcich inštitúciách. Autor dovtedy niekoľkých článkov prevažne s homíliovým či iným teologickým charakterom však bol aj v zoznamoch osôb, ktoré mohli byť súčasťou vysokej cirkevnej hierarchie.

Príspevok sa zameriava predovšetkým na obdobie jeho života, v ktorom sa práve Žiška, veľmi často, v rôznych súvislostiach a pre rôzne regióny ocitá na zoznamoch alebo v úvahách o pozícii kandidáta na biskupa, napriek tomu, že ku konečnému naplneniu nikdy nedošlo. Dôvodom pre jeho vznik je napokon aj skutočnosť, že v poslednom príspevku nebol venovaný priestor Žiškovu ako kandidátovi na biskupa.¹

¹ MARTĀK, Michal. Katolícky kňaz a politik Pavel Žiška. Príspevok k životu a dielu. In MAREK, Pavel et al. *Jan Šrámek a jeho doba*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011, s. 381 – 393.

Na úvod si však predstavme základné životopisné údaje. Pavel Žiška sa narodil 1. júna 1879 v Skalici, kde je aj pochovaný. Práve toto prostredie ho formovalo národne, cirkevne a napokon i politicky. Pôsobil ako pedagóg, novinár, neskôr ako politik za Československú stranu na Slovensku, ktorú zastupoval v rokoch 1929 – 1938 ako senátor Národného zhromaždenia ČSR a krátko aj ako člen Krajiniského zastupiteľstva Slovenskej krajiny.² Po teologických štúdiách bol za kňaza vysvätený v roku 1903 a pôsobil na území Slovenska, ale i Maďarska, kde sa mal dostať vďaka svojim vlasteneckým prejavom. Ako gymnaziálny profesor pracoval v Trnave v celom medzivojnovom období. Bol autorom dvoch učebníc pre vyššie stredné školy.³

Jeho početné kandidatúry na biskupskú pozíciu, ako je známe, bezprostredne po vzniku Československej republiky, ovplyvnil najmä fakt, že sa na jej území nachádzali štyri celé diecézy, Spišská, Banskobystrická, Nitrianska a Rožňavská, a časti Košickej i Ostrihomskej diecézy. Na ich čele pôvodne stáli maďarskí biskupi, na Spiši Alexander Párvy, v Banskej Bystrici Farkas Radnay, v Nitre Viliam Batthyány, v Rožňave Ludovít Balázs, v Košiciach Augustín Fisher-Colbrie a na čele Ostrihomskeho arcibiskupstva kardinál Ján Csernoch. V kontexte nového usporiadania štátnej správy sa preto ako nevyhnutné javilo

ich nahradenie slovenskými biskupmi alebo administrátormi, čoho dokladom sú aj požiadavky nižšieho kleru či širšej laickej verejnosti. O to viac, že A. Párvy, V. Batthyány a J. Csernoch boli v tom čase v Maďarsku, bez znalosti slovenčiny, a reálne tak diecézy spravovať nemohli. Rovnako išlo o obdobie chaosu v cirkevných záležitostiach a na Slovensku všeobecne absentovala v tomto prostredí autorita.⁴

Žiška bol v rokoch 1919 – 1925 stálou súčasťou vládnych zoznamov kandidátov na obsadenie administrátorských či biskupských stolcov na Slovensku. Ak sa po-

² Do zastupiteľstva kandidoval za Československú stranu ľudovú na Slovensku ako jej tretí uchádzač. Prvým bol A. Cvinček, druhým L. Nádaši. Po voľbách sa na základe výsledkov do zastupiteľstva dostal len A. Cvinček. Žiška v krajiniskom zastupiteľstve Slovenskej krajiny bol napokon súčasťou tretiny členov, ktorá bola menovaná. Došlo tak uznesením vlády zo dňa 29. decembra 1928. Zvláštnosťou je, že v zozname kandidátov odborníkov, ktorý pre ministerstvo vnútra vypracoval Krajiniský úrad v Bratislave, sa v prípade Československej strany ľudovej uvádzajú mená v tomto poradí: K. A. Medvecký, L. Nádaši, Žiška až na treťom mieste. Osobne sa však zúčastnil len na dvoch zasadnutiach a vystúpil na nich len na druhej schôdzi vo všeobecnej i podrobnej rozpočtovej rozprave. Zdôraznil potrebu navýšenia výdavkov nielen pre zdravotníctvo, ale i hospodárstvo a živnostníkov s cieľom znižovania nezamestnanosti. V podrobnej rozprave k položke hospodárstva, dopravných vecí a investícii vystúpil opäť, s písomným návrhom, aby bolo zabezpečené intenzívne pestovanie ovocných stromov, stromov v okolí ciest a podporované slovenské výšivkárstvo a ochrana ľudového a umeleckého priemyslu vôbec. V ďalšej časti schôdze žiadal, aby z hygienických príčin nebolo obchádzané prekrytie potoka Trnávka. Keď bol v roku 1929 zvolený za senátora Národného zhromaždenia, v krajiniskom zastupiteľstve ho nahradil K. A. Medvecký. Slovenský národný archív (ďalej SNA), Bratislava, fond Krajiniský úrad (ďalej f. Krajiniský úrad), prez., Krajiniské zastupiteľstvo – voľby KZ a DZ a menovanie 1/3 členov KZ, r. 1928, K 1; SNA, f. Krajiniský úrad – krajiniské orgány – Krajiniské zastupiteľstvo (KÚ-A-KZ-1), K 1, inv. č. 1, ustanovujúca schôdza, 12. 1. 1929; SNA, f. Krajiniský úrad – krajiniské orgány – Krajiniské zastupiteľstvo (KÚ-A-KZ-2), K 1, inv. č. 2, 2. schôdza – 29. - 30. 4. 1929, zápisnica, s. 29 – 30, 50, 68; ŠUCHOVÁ, Xénia (zost). Prílohy II – Politický systém. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2004, s. 582 – 583.

³ PEHR, Michal. Pavel Žiška. In PEHR, Michal et al. *Cestami kresťanské politiky. Biografický slovník k dejinám kresťanských stran v českých zemích*. Praha : Akropolis, 2007, s. 309 – 310.

⁴ CHALUPECKÝ, Ivan. *Biskup Ján Vojtaššák. K jeho verejnej a politickej činnosti*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta, 2009, s. 103.

zrieme na jeho predpoklady, okrem už vyššie naznačených je potrebné spomenúť aj fakt, že od začiatku jej fungovania bol členom Kňazskej rady. Na porade jej výkonného výboru 29. 11. 1918 síce nebol v Ružomberku prítomný, avšak podľa zápisnice sa však s ním počítalo v dvoch podstatných veciach. Predovšetkým ako s profesorom na teologickej fakulte pri bratislavskej univerzite a súčasne ako s jedným z troch zástupcov záujmov slovenských katolíkov pri otázke likvidácie cirkevných veľkostatkov, spoločne s K. A. Medveckým a J. Damborským.⁵

Určite teda nebol neznámym a všetko mohlo nasvedčovať, že by v prípade kandidatúry na vyšší hierarchický post mohol byť úspešný. Jeho meno sa prvýkrát objavuje medzi kandidátmi na apoštolských administrátorov v memorande, ktoré predložili slovenskí poslanci prezidentovi Masarykovi už vo februári 1919.

V nasledujúcom období je možné zaregistrovať dva odlišné zoznamy kandidátov na neobsadené miesta biskupov a apoštolských vikárov s rozsiahlymi právomocami, ktoré boli vytvorené zástupcami vlády i slovenskými kňazmi. Žiška figuroval vo vládnom zozname, ktorý Svätej stolici predložila pražská vláda v máji 1919. Spoločne s T. Cabanom, navrhnutým kandidátom na koadjútora k rožňavskému ordinárovi, bol písomne odporučený ako koadjútór s právom nástupníctva k trnavskému ordinárovi, Františkovi Richardovi Osvaldovi.⁶ Hneď v tomto prvom prípade bol však Žiška viedenským nunciom označený „modernistom a nepriateľom celibátu“⁷ a ako taký bol teda neprijateľnou voľbou, napriek tomu, že nuncius mal mať o ňom dobré informácie. Je potrebné zdôrazniť, že práve takáto charakteristika sa s ním niesla aj v ďalšom období. Obdobne neboli odporúčaní ani J. Donoval, s ktorým vláda počítala pre obsadenie stolca na Spiši, a L. Okánik, pokiaľ išlo o jeho menovanie za apoštolského vikára.⁸ K bližšej spolupráci medzi Žiškom a Osvaldom napokon došlo neskôr. Obaja sa stali súčasťou vedenia trnavského seminára, keď Osvald bol rektorom a Žiška vicerektorom.⁹

Žiška je súčasťou aj zoznamu kandidátov na biskupov z februára 1920, ktorý pripravil poverenec Micara kardinálovi Gasparrimu. Využil pritom odporúčania pražského a ostrihomskeho arcibiskupa a iných predstaviteľov politického i cirkevného života na Slovensku a zohľadnil ich prípadnú „priechnosť“ vo vláde i u národnostných menšín. Žiška na ňom figuruje až v poslednej, tretej kategórii, do ktorej boli zaradení všetci vládou síce podporovaní, avšak „bez potrebných kňazských kvalít“. Pokiaľ išlo o Žišku samotného, Micara uviedol, že ide o vládneho

⁵ SIDOR, Karol - VNUK, František. *Andrej Hlinka 1864 - 1938*. Bratislava : Lüč, 2008, s. 325.

⁶ Ten mal stáť na čele novo vytvorenej diecézy, ktorá mala kopírovať slovenské územie Ostrihomskeho arcibiskupstva. Je potrebné zdôrazniť, že išlo o návrh vytvorený vládou a podľa toho sa k nemu postavil aj nuncius. HRABOVEC, Emília. *Andrej Hlinka - kňaz a politik očami Svätej stolice 1918 - 1927*. In LETZ, Róbert - MULÍK, Peter et al. *Pohľady na osobnosť Andreja Hlinku*. Martin : Matica slovenská, 2009, s. 130 - 131.

⁷ HELAN, Pavel - ŠEBEK, Jaroslav (eds.). *Československo a Svätý stolec II/1. Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1919 - 1925). Vyběrová edice dokumentů*. Praha : Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. V. i., 2013, s. 29.

⁸ HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica 1918 - 1927 vo svetle vatikánskych dokumentov*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2012, s. 160.

⁹ SLEPČAN, Peter - LETZ, Róbert. *Krížom k svetlu. Život a dielo biskupa Michala Buzalku*. Trnava : Dobrá kniha, 2011, s. 47.

kandidáta, avšak jeho informácie o ňom a Donovalovi mali rozšíriť jezuiti: „*Zdá sa, že bol naplnený predchnutý racionalizmom a je na strane nepriateľov cirkvi. Nehorlí za katolícku doktrínu. Nech Boh pred ním chráni cirkev.*“ V ďalšej časti doplnil, že vláda si síce mala priať Žišku ako profesora teológie na fakulte v Bratislave, no nikdy by na túto úlohu nezískal kanonickú misiu, pričom zopakoval základný argument, podľa ktorého je Žiška proti celibátu.¹⁰

Žiška sa napokon nedostal na biskupské miesto v Nitre, Banskej Bystrici a ani na Spiši. Aj napriek tomu sa však jeho meno opäť objavovalo v tejto otázke pri riešení ďalších diecéz. Udialo sa tak aj v súvislosti s obsadením Rožňavského biskupstva, ktoré sa po smrti biskupa Balázsa uprázdnilo. Žiška síce nebol jediným, ale prvým kandidátom na súpise ministra Beneša. Totiž keď na konci novembra 1920 informoval nunciusa Micara kardinála Gasparriho o svojej návšteve ministra E. Beneša vo veci menovaných biskupov pre Spiš, Banskú Bystricu a Nitru, Beneš to využil aj na rokovanie o obsadení Rožňavského biskupstva. Žiška však ani tu nebol podľa nuncia „*hodný episkopátu*“. Postoj vychádzal z názoru „*vážnych a múdrych osôb, ktoré ho poznajú a ktoré ma na neho upozornili*“.¹¹ Menovite bol spomenutý arcibiskup F. Kordač, ktorý mal Žišku rovnako označiť ako modernistu, a teda z náboženského hľadiska ako absolútne neprijateľného. V každom prípade je však potrebné spomenúť, že aj v tomto prípade išlo politickú nomináciu, na pozadí ktorej Beneš s Micarom viedli konverzáciu predovšetkým v súvislosti s otázkou výlučného práva nominovať i menovať biskupov.

Ďalší pokus o presadenie záujmov vlády vstupovať do procesu výberu kandidáta i jeho samotného obsadenia administrátorského miesta je možné evidovať v roku 1922, keď sa V. Šrobár svojím listom E. Benešovi zo dňa 13. mája 1922 ako minister školstva a národnej osvety pokúsil vstúpiť do jednania o menovaní trnavského apoštolského administrátora, ktoré vnímal ako veľmi dôležité a vážne. Podľa obsahu Šrobárovi veľmi záležalo na tom, „*aby kandidátom pre Trnavu bola zvolená osoba politicky i národnostne spoľahlivá, a preto nie je možné, aby ňou bol akýkoľvek prívrženec Hlinku a jeho strany*“. Argumentom pre Šrobára mali byť súčasní slovenskí biskupi ako sympatizanti ľudovej strany, „*ktorí stoja dnes na najkrajnejšej lavici v spolku s maďarskými iredentistami*“. Jantauscha totiž ako príslušníka ľudovej strany vnímal ako „*veľké nebezpečenstvo nielen pre cirkevnú politiku, ale aj pre štátotvorné strany*“. Šrobár Beneša vystríhal pred získaním vplyvu A. Hlinku na všetky významné cirkevné miesta prostredníctvom straníckej príslušnosti, čím by bola táto línia posilnená na úkor štátotvorných strán. Naopak, túto líniu by podľa Šrobára mohli podporiť kandidáti, ktorých sám navrhol. Prvým bol P. Žiška, druhým navrhovaným bol H. Herold, báhoňský farár. Tou najpodstatnejšou kvalifikáciou bola podľa Šrobára skutočnosť, že neboli členmi ľudovej strany, ale priam „*protivníkmi Hlinkovej politiky*“. Sám Šrobár označil P. Blahu ako biskupa, ktorý sa usiloval o vymanenie spod vplyvu Hlinku, a práve v jednom z dvoch navrhovaných kandidátov videl „*výdatnú pomoc pre kňazstvo, ktoré by videlo, že pred Hlinkom nekapituluje ani vláda ani Rím a dalo by sa ľahšie získať pre politiku protiludovú. Pomery na Slovensku sú neudržateľné, predovšetkým v trnavskom vikariáte, kde má veľký vplyv kresťansko-sociálna maďarská strana*“.¹²

¹⁰ HRABOVEC, Slovensko a Svätá stolica, s. 206.

¹¹ HRABOVEC, Slovensko a Svätá stolica, s. 231.

¹² Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, fond E. Beneš I., inv. č. 283, K 63, sign. R 193/3, List V. Šrobára E. Benešovi.

Žiška sa ako celkom jednoznačný politický nominant agrárnej strany začal objavovať aj v tlači. V decembri 1922 Slovák začal v sérii článkov predstavovať biskupských kandidátov, vôbec hneď prvým bol Žiška. Celkom pochopiteľne sa mu dostalo niekoľko prívlastkov – „zaslepený katolícky kňaz, ktorý nepochopil, alebo vo svojej ctibažnosti nechcel pochopiť veľké nebezpečenstvo, ktoré hrozilo slovenským katolíkom“, „náhončí nevercov“, „ťažkopádny“.¹³ Bol obvinený z rozbitia katolíckeho ľudu založením Katolíckych novín, v ktorých bol hlavným redaktorom. Pripomenul mu jeho pôsobenie v trnavskom seminári a vyhrotené vzťahy medzi bohoslovcami slovenskej a maďarskej národnosti.¹⁴ Bol Šrobárovým, Mičurovým a Štefánkovým človekom, zakladateľom novej katolíckej strany.¹⁵

Napriek tomu je však zrejmé, že vládna predstava o Žiškovi ako hlavnom vládnom kandidátovi na biskupa pokračovala. Rektor trnavského seminára, F. Richard Oswald, sa v liste referentovi K. A. Medveckému, ktorý môže poslužiť aj ako dôležitý prameň o cirkevných pomeroch v prvej polovici 20. rokov, zdôveril o svojej ťažkej situácii na vikariáte. Vzhľadom na nami skúmanú problematiku však uvedený list obsahuje dôležitú informáciu. Oswald totiž Medveckého oboznamuje o tom, že jeho vicerektorovi „Žiškovi biskupstvo neujde, nemusí sa báť. To už nie!“¹⁶ Bezprostredný dôvod pre takéto tvrdenie nám nie je známy, avšak určite v tomto procese nebol neaktívny ani sám Žiška, čo si vzhľadom na predošlé neúspechy treba uvedomiť zvlášť. Ten sa totiž na konci februára 1924 v Prahe osobne stretol s významným agrárnym politikom A. Štefánkom. Okolnosti ani priebeh stretnutia nepoznáme, ale dôvod možno predpokladať. Napomôcť však môže aj fakt, že Štefánek si viedol osobný denník a po tomto rozhovore si v ňom zaznamenal, že „Žiška intervenoval v cirkevných veciach a chválil si, ako mu idú úrady na ruku. Je rozhodne za pozitívnu politiku, odsudzuje štvanie Hlinkovcov.“¹⁷

Ako hotového kandidáta, v tomto prípade v úvahách o založení novej Bratislavskej diecézy ako biskupského stolca primasa Slovenska, Žišku označili aj Roľnícke hlasy, ústredný orgán Slovenskej roľníckej strany, ktorý prišiel v rubrike Chýrnik s informáciou, že práve Žiška mal byť „vážnym biskupským kandidátom“, spoločne s L. Okánikom, nitrianskym biskupom K. Kmeľkom, K. A. Medveckým, ale aj A. Hlinkom, F. Jurigom, F. Tománkom i J. Budayom.¹⁸

Snaha Žišku získať biskupský stolec nebola neaktuálna ani v polovici roku 1925. Dôverná správa Prezídia policajného riaditeľstva v Bratislave Ministerstvu s plnou mocou pre správu Slovenska totiž obsahuje informáciu, podľa ktorej sa pri obsadení biskupského stolca v Trnave počítalo predovšetkým so Žiškom. Okrem toho mal podľa autora v tom čase byť Žiška členom agrárnej strany, z ktorej mal vystúpiť a vstúpiť do strany ľudovej, „aby tak mohol biskupstvo ľahšie dosiahnuť“. Cena

¹³ Dr. Pavel Žiška. In *Slovák*, 20.12.1922, roč. 4, č. 290, s. 2.

¹⁴ SLEPČAN, Peter – LETZ, Róbert. *Križom k svetlu. Život a dielo biskupa Michala Buzalku*. Trnava – Dobrá kniha, 2011, s. 47 – 48.

¹⁵ MARUNIAK, Matej. Pokusy o príchod Československej strany lidovej na Slovensko do roku 1925 a postoje Slovenskej ľudovej strany pohľadom dobovej tlače. In *Studia Theologica*, 2018, roč. 20, č. 4, s. 188 – 191. <https://doi.org/10.5507/sth.2018.011>

¹⁶ ASSV, f. 158/9a, List F. R. Osvalda K. A. Medveckému, 29.3.1923.

¹⁷ SNA, f. Anton Štefánek, Denníky, záznam zo dňa 27. februára 1924.

¹⁸ Chýrnik. In *Roľnícke hlasy*, 21.9.1924, roč. 5, č. 39, s. 3.

podpory však mala byť značná. Nitriansky biskup K. Kmeľko mal za ňu dostať od agrárnej strany prísľub parcelovania len polovice svojich cirkevných statkov. Podľa autora správy, dr. Klímu, mal touto citlivou informáciou disponovať aj A. Hlinka, ktorý sa usiloval kandidatúru znemožniť.¹⁹

Potvrďuje to Hlinkov list, ktorým varoval nitrianskeho biskupa K. Kmeľka a zvlášť ho upozorňoval na Žišku ešte v lete roku 1924, no naznačuje celkový postoj nielen Hlinku, ale celej ľudovej strany voči Žiškovi v celom období vládou žiadanej Žiškovej kandidatúry. Označil ho hanlivo,²⁰ podľa Hlinku narobil mnoho zla administrátorovi novozriadenej Trnavskej apoštolskej administratúry P. Jantauschovi a odporúčal mu, aby sa ho chránil.²¹

Keďže Žiška napokon úspešný nebol a počnúc jeho prvou kandidatúrou bol zo strany Vatikánu označovaný ako modernista, pozrime sa teraz bližšie na konkrétne okolnosti, na základe ktorých bol Žiška takto označovaný opakovane. Napokon, toto malo byť oficiálnym dôvodom, že sa nestal hierarchom v žiadnej slovenskej diecéze.

V tejto súvislosti je potrebné uviesť niekoľko momentov. Ešte v januári 1919 sa však v Žiline uskutočnilo Valné zhromaždenie slovenských katolíkov pod predsedníctvom A. Hlinku a za účasti ministra s plnou mocou pre správu Slovenska V. Šrobára. Je známe, že práve na ňom sa výrazne prejavila nejednota v radoch slovenských kňazov, ktorá sa prejavila odlišným vnímaním otázky katolíckej autonómie. S menšou podporou zúčastnených na ňom „*strana farára Ferdinanda Jurigu, ktorá spolu s kňazstvom zo slovenského juhozápadu tvorí silnú opozíciu proti strane farára Andreja Hlinku z Ružomberka*“ žiadala demokratizáciu cirkvi, slovenský bohoslužobný jazyk, zrušenie celibátu, odľuku cirkvi od štátu. Na druhej strane však existovala početnejšia skupina kňazov, ktorá zotrvala na konzervatívnej platforme. Práve táto druhá skupina predložila V. Šrobárovi Memorandum slovenského rímskokatolíckeho kňazstva latinského rítu a predložila autonómiu katolíckej cirkvi na Slovensku predovšetkým v oblasti cirkevného školstva a správy základín, obsadenia uprázdnených biskupských miest Slováckmi, zriadenia katolíckej teologickej fakulty v Bratislave a zachovania cirkevného školstva.²² Z pohľadu nami sledovanej problematiky je však dôležité poukázať na to, že v tomto období veľmi jednoznačne nemožno Žišku vnímať ako reformátora, modernistu, o čom svedčí jeho podpis medzi tými 67 prívržencami, ktorý toto memorandum podpísali, čím sa identifikoval s opozičnou skupinou voči reformátorovi Jurigovi.²³ Na druhej strane však práve tento neúspech stál za aktivitami, s ktorými Juriga a ďalší kňazi spoločne s V. Šrobárom absolvovali niekoľkotýždňové turné po slovenských mestách a obciach a prezentovali na ňom cirkevnú reformu, vrátane požiadavky slovenského

¹⁹ Národní archiv Praha, fond 225, K 355, č. 14068/1925.

²⁰ Doslova: „*Cave canem (pozor, zlý pes!)*“.

²¹ NEMEŠ, Jaroslav – ZMÁTLO, Peter. Listy Andreja Hlinku biskupovi Karolovi Kmeľkovi z rokov 1919 – 1928. In *Historický časopis*, 2003, roč. 51, č. 3, List Hlinku Kmeľkovi zo dňa 21.5.1924.

²² SIDOR, Andrej Hlinka, s. 343.

²³ SNA, fond Vavro Šrobár (ďalej f.), K 10, inv. č. 613, Memorandum slovenského rímskokatolíckeho kňazstva latinského rítu. Pozri aj: LORMAN, Thomas A. The making and breaking of the Slovak clerical council, 1918 – 1919. In *Central Europe*, 2013, vol. 11, No. 1, s. 60 – 62. <https://doi.org/10.1179/1479096313Z.00000000011>

jazyka ako liturgického jazyka a zrušenie celibátu. To sa vo väčšine prípadov stretávalo na konzervatívnom Slovensku s nepochopením a neprijatím.²⁴

Nateraz nepoznáme skutočnú vnútornú motiváciu pre spoluprácu so Šrobárom či Okánikom, o ktorom už v tom čase možno ako o modernistovi hovoriť. Istou pomocou však môže byť skutočnosť, ktorú sme spomenuli už v úvode. Žiška sa totižto ocitol na zozname navrhovaných apoštolských administrátorov a kurátorov cirkevných majetkov, konkrétne pre Rožňavskú diecēju. Je súčasťou Memoranda slovenských katolíkov prezidentovi ČSR, ktoré predložili slovenskí poslanci A. Hlinka, K. A. Medvecký, K. Kmeľko, A. Kolísek na čele F. Jehličkom v Prahe. A to aj napriek tomu, že keď sa pozrieme na obsah samotného memoranda v časti venovanej žiadosti o vymenovanie apoštolských administrátorov, ako kandidáti sú uvedení A. Hlinka pre Nitru, K. Kmeľko pre Spiš, J. Vojtaššák pre Banskú Bystricu, J. Buday pre Rožňavu a pre časť Ostrihomskej diecęzy na území Slovenska F. Jehlička. Žiško meno sa totiž objavilo v dokumente ako prídavok na jeho konci pod podpismi predkladateľov memoranda a jeho súčasťou, ktorého autorom je s najväčšou pravdepodobnosťou V. Šrobár, sú napríklad aj L. Okánik pre Nitriansku diecēju, J. Donoval pre Spišskú diecēju, J. Kačka pre Banskobystrickú diecēju a P. Blaho pre Ostrihomskú diecēju do Trnavy, Košice mali ostať bez zmeny.²⁵ Je však zaujímavé, že aj keď sa uvedený menoslov javí ako integrálna súčasť dokumentu, určite ním nie je. Je dopísaný, inou farbou a predovšetkým iným písmom. Pozornému čitateľovi však určite nemôže uniknúť „zostava“ ľudí blízkych Šrobárovi, najmä však Okánik či Donoval, známe postavy, pokiaľ išlo napríklad o vydávanie Katolíckych novín.²⁶

Aj keď sa na istom zozname Žiška ocitol, čo mohol vnímať ako nádejnú pozíciu na získanie postu teraz, prípadne v budúcnosti, napokon však práve „zbožné želanie“ Šrobára a predovšetkým toto prepojenie na Okánika, vnímaného ako popredného predstaviteľa kňazov naklonených modernizmu,²⁷ akiste stálo za jeho komplikáciami s ďalšími nomináciami. Mohol vnímať podporu zo strany vlády ako dôležitejšiu? Všetko tomu nasvedčuje, pretože sa tak automaticky zaradil na zoznam vládou preferovaných kandidátov, v praxi však pre Rím neprijateľných kandidátov.

Zrejme aj toto je potrebné mať na pamäti, keď sa pozrieme na jeho pôsobenie v pozícii zodpovedného redaktora Katolíckych novín. Totiž práve Žiška bol autorom rukopisu listu zo dňa 26. marca 1919 adresovaného V. Šrobárovi ako ministrovi s plnou mocou pre správu Slovenska. V ňom piati kňazi žiadali dobroprajnosť pri vydávaní časopisu, ktorý mal otvorene vystupovať proti smeru „*ľudí okolo Slováka a Ludových novín*“ a zaručiť tak priateľský pomer medzi československým štátom a katolíckou cirkvou.²⁸

²⁴ OLEXÁK, Peter. Aktivity nižšieho katolíckeho kléru zamerané na demokratizáciu a modernizáciu cirkvi v čase vzniku Československej republiky. In *Forum Historiae*, 2015, roč. 9, č. 1, s. 74.

²⁵ SNA, f. Vavro Šrobár, K 10, inv. č. 613, Memorandum slovenských katolíkov na p. prezidenta ČSR zo dňa 26.2.1919.

²⁶ MARŤÁK, Michal - MARŤÁK, Lukáš. Katolícke noviny 1919 - 1920. Tlačový orgán agrárnej strany. In *Otázky žurnalistiky*, 2012, roč. 55, č. 1 - 2, s. 46 - 55.

²⁷ CHALUPECKÝ, Biskup Ján Vojtaššák, s. 106.

²⁸ SNA, f. Vavro Šrobár, K 10, inv. č. 613, IV/3.

Napriek všetkému však označiť Žišku ako zvnútorneného a presvedčeného modernistu považujem za neadekvátne a zodpovedá tomu aj obsah článkov v Katolíckych novinách. Analyzujúc jeho články je možné prísť na to, že sa v nich takýmto spôsobom vôbec neprezentoval a možno konštatovať, že za celkové takmer jeden a polročné obdobie ich vydávania napísal 17 článkov, v prvom roku 5, v druhom roku bol aktívnejší a napísal ich 12. Z nich sa k téme, ktorú by sme s modernizačnými tendenciami mohli spájať, vyjadril len v raz. Aj to išlo o iný kontext, o reakciu na Bartošekov návrh o rozluke cirkvi a štátu, v ktorej ho Žiška označil ako „nespravodlivý, neľudský, bezohľadný, ktorú krutosťou ďaleko prevyšuje návrhy Bismarckove a Combesove“.²⁹

Žiška sa vo svojom vôbec prvom článku venoval boľševizmu ako hlavnému nepriateľovi pre nový štát. Pomohol si príkladom o spolupráci katolíkov v Nemecku pred prvou svetovou vojnou i spoločnému protestu predstaviteľov všetkých denominácií v Maďarsku.³⁰ Čo sa však v tomto čase javí pre našu tému ako podstatné, je to, že pod Žiškovým vedením noviny publikovali príhovor F. Kroihera, katolíckeho kňaza z južných Čiech hlásiaceho sa k agrárnej strane v Čechách a na Morave, zo zhromaždenia Roľníckej jednoty v Martine 14. apríla 1919, o náboženstve a politike.³¹ Išlo totiž o jedného z najhlavnejších predstaviteľov a propagátorov zakázanej Katolíckej moderny, ktorí sa v dôsledku s novými štátnymi pomermi prihlásili k jej tradícii.³²

V roku 1919 Žiškov modernistický článok nie je a skôr sa na začiatku vydávania Katolíckych novín venoval cirkevnej situácii v čase chýbajúcich biskupov na čele diecéz, vystupoval proti poštátneiu cirkevných škôl a celkom pochopiteľne, ako katechéta v trnavskom gymnáziu aj ako zástanca vyučovania náboženstva.³³ Okrem toho bol autorom rôznych náboženských textov, príhovorov a v druhom roku vydávania aj politických či predvolebných príspevkov. Príkladom takého určite môže byť konfrontácia s ľudovou stranou so stranou predovšetkým ako protinárodnou so zreteľom na časy spred roka 1918, keď spomenul problematické vzťahy uhorských biskupov a vlasteneckých kňazov, ktorí mali škodiť cirkvi a cirkevným záujmom.³⁴

V každom prípade je potrebné zdôrazniť, že téme rozluky cirkvi a štátu sa v modernizačnom duchu, no napríklad aj téme celibátu a podobným nevenoval vôbec. V takomto duchu bol omnoho aktívnejší nitriansky župan L. Okánik. Preto možno ako zlom vnímať jeho rozhodnutie pre prácu zodpovedného redaktora v časopise, ktorý na svojich stránkach tieto témy prinášal, zvlášť, ak v jeho pozadí V. Šrobára a teda i vláda. Čo v tomto prípade mohlo zohrať dôležitý motivačný prvok? Vzhľadom na jeho predošlé pôsobenie sa môžeme domnievať, že za tým mohla byť osobná tížnosť i snaha o prospech, a toto sa javí vzhľadom na vyššie uvedené ako najpravdepodobnejšie. Pomôcť takémuto nazeraniu na Žišku by mohli slová jeho neskoršieho politického kolegu v Československej strane na Slovensku po roku

²⁹ Rozluka cirkvi a štátu. In *Katolícke noviny*, 26.6.1920, roč. 2, č. 26, s. 1 - 2.

³⁰ Spojenými silami. In *Katolícke noviny*, 26.4.1919, roč. 1, č. 2, s. 1.

³¹ Náboženstvo a politika. In *Katolícke noviny*, 24.5.1919, roč. 1, č. 6, s. 1 - 2.

³² V téme pozri viac napr. MAREK, Pavel. *Apologetové nebo kačíři? Studie a materiály k dějinám české Katolícké moderny*. Rosice : Gloria, 1999, s. 87.

³³ ŽIŠKA, Pavel. Za naše cirk. Školy. In *Katolícke noviny*, 2.8.1919, roč. 1, č. 14, s. 1 - 2.

³⁴ ŽIŠKA, Pavel. Bezprostredne pred voľbami. In *Katolícke noviny*, 17.4.1920, roč. 2, č. 16, s. 2.

1925, T. J. Gašpara. Ten ho vo svojich pamätiach opísal ako krajne skromného človeka a osvedčeného predprevratového Slováka, národovca, ktorý bol presvedčený o nevyhnutnosti spolupráce s Čechmi a usiloval sa o ňu. Isté výhrady mal k jeho názorom i pracovným metódam, ktoré podľa neho „už čas veľmi predbehoť“.³⁵

Pavol Žiška bol na Slovensku v prvých rokoch československého štátu určite zaujímavou postavou. Ako jeden z mála kňazov s vyšším teologickým vzdelaním bol napriek mladému veku súčasťou zoznamov kandidátov pre rôzne novovznikajúce inštitúcie.

V rokoch 1919 - 1925 však vždy bol súčasťou vládnych zoznamov kandidátov na obsadenie administrátorských či biskupských stolcov na Slovensku. Najprv mal však byť profesorom na teologickej fakulte pri bratislavskej univerzite. Súčasne aj zástupcom záujmov slovenských katolíkov pri otázke likvidácie cirkevných veľkostatkov. Jeho meno sa prvýkrát objavuje medzi kandidátmi na apoštolských administrátorov v memorande z februára 1919, neskôr v zozname z mája 1919. Hneď v prvom prípade bol označený ako modernista a nepriateľ celibátu. Preto bol od začiatku ako kandidát neprijateľný. Žiška bol súčasťou zoznamu kandidátov na biskupov aj vo februári 1920. V ňom je zase charakterizovaný ako nepriateľ cirkvi. Napriek tomu sa s ním počítalo naďalej pri obsadzovaní ďalších diecéz. Napríklad aj v súvislosti s obsadením Rožňavského biskupstva. Tu bol prvým kandidátom na súpise ministra Beneša. Avšak ani tu nebol podľa nuncia hodný episkopátu. Na pozadí tejto politickej nominácie však treba vidieť otázku výlučného práva nominovať i menovať biskupov.

Ďalší pokus je z mája 1922 a súvisí s menovaním trnavského apoštolského administrátora. Najpodstatnejším hľadiskom tu bolo, aby to nebol prívrženec strany A. Hlinku. Aj teraz bol pre vládu prvým najvhodnejším uchádzačom Žiška, pretože nebol členom ľudovej strany. Od tohto momentu sa Žiška ako jasný politický nominant agrárnej strany začal objavovať aj v tlači. V nej bol predstavovaný ako kandidát neveriacich, a nebezpečný pre slovenských katolíkov. Bol obvinený z rozbíjania jednoty katolíkov a najmä ako človek V. Šrobára, M. Mičuru a A. Štefánka. Vo februári 1924 to potvrdil aj Žiška, ktorý sa so Štefánkom stretol osobne v Prahe. Na ňom sa sám predstavil ako vhodný a vážny kandidát pre plánovanú Bratislavskú diecézu. Napokon posledná správa o kandidatúre Žišku na biskupa je z roku 1925 a súvisí s Trnavou. V tejto súvislosti je zaujímavé, že Žiška bol kvôli tomu ochotný vstúpiť do ľudovej strany. To mu malo jednoduchšie tento cieľ dosiahnuť. K tomu však nedošlo ani v tomto prípade.

³⁵ „Všetko videl príliš poctivo a nevyznal sa v politickej pretváрке a bezohľadnosti. Nebol to žiaden politický lumen, tým menej politický chytrák. Naopak, bol to celkom jednoduchý typ úprimného kresťana. Keď som s ním bol na politickej schôdzi, obaja sme vyzerali ako naivní a stratení amatéri. Tak rozprával ľuďom o politickej situácii, ako keby ich chcel odstrašiť od zlých zápasníkov. Bol zablúdeným dietatom medzi zbojníkmi. Celý politický život videl síce ako veľké bojisko, ale ťažko chápal, o čo tam ľudia toľko a tak srdito zápasia. Nevidel ľuďom do karát a nevidel ani východisko z bludného kruhu. Cítil síce, že Slováci právom na všeličo stonú, no nevedel si rady a s kresťanskou trpezlivosťou sa zmieroval so všetkým. Študenti, núdzni ľudia i všelijakí šúdiari oberali ho ako ovocný strom pri ceste. Bol úplne chudobný. Všetko skoro rozdal a žil asketicky. Dobrý človek, ktorý málo mal a v politike i to ešte prerobil. Keď hovorím „prerobil“, myslím tým hlavne na to, čo do politiky vložil - prácu, starosti i nádeje. No jednu nádej si predsa zachoval - že to Stvořiteľ všetko nejak napraviť.“ GAŠPAR, Tido J. *Pamäti / II*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2004, s. 82 - 83.

Dôvody týchto neúspechov môžu byť nasledujúce. Na začiatku roku 1919 sa v Žiline na stretnutí slovenských katolíkov prejavila nejednota kňazov. Súvisela so snahami o tzv. modernizáciu cirkvi. Žiška sa jednoznačne postavil proti. V apríli 1919 však už stál na začiatku vydávania Katolíckych novín. Vychádzali krátko ako noviny agrárnej strany a boli prepojené s L. Okánikom, ktorý bol vnímaný ako popredný predstaviteľ kňazov naklonených modernizmu. Toto sa javí ako najhlavnejší dôvod Žiškových neúspešných kandidatúr na biskupa. Ako sa zdá, Žiška svoju aktivitu v prospech „vládných“ novín vnímal ako spôsob dostať sa na stranu vlády, čo však v praxi znamenalo pre Rím neprijateľnú kandidatúru. Označovanie Žišku ako presvedčeného modernistu a nepriateľa cirkvi je však neadekvátne. Svedčí o tom obsah jeho článkov v Katolíckych novinách. Téma rozluky cirkvi a štátu v duchu modernizácie, téma celibátu a tomu zodpovedajúcim sa nevenoval vôbec. Aj preto je jeho pôsobenie v Katolíckych novinách možné vnímať ako zlom a pravdepodobne súvisí s osobnou snahou o prospech.

Pramene

Archív Spolku sv. Vojtecha, Trnava, Fond 158/9a.
Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, Praha, fond Edvard Beneš I.
Národní archiv, Praha, fond Prezidium ministerstva vnitra (fond 225).
Slovenský národný archív, Bratislava, fond Anton Štefánek.
Slovenský národný archív, Bratislava, fond Krajinský úrad, A, Krajinské zastupiteľstvo.
Slovenský národný archív, Bratislava, fond Vavro Šrobár.

Dobová tlač

Katolícke noviny, 1919 – 1920
Roľnícke hlasy, 1924
Slovák, 1922

Literatúra

GAŠPAR, Tido J. *Pamäti / II*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2004.
HELAN, Pavel – ŠEBEK, Jaroslav (eds.). *Československo a Svatý stolec II/1. Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1919 - 1925). Výběrová edice dokumentů*. Praha : Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. V. i., 2013.
HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica 1918 – 1927 vo svetle vatikánskych dokumentov*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2012.
HRABOVEC, Emília. Andrej Hlinka – kňaz a politik očami Svätej stolice 1918 – 1927. In LETZ, Róbert – MULÍK, Peter et al. *Pohľady na osobnosť Andreja Hlinku*. Martin : Matica slovenská, 2009, s. 124 – 156.

- CHALUPECKÝ, Ivan. *Biskup Ján Vojaššák. K jeho verejnej a politickej činnosti*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta, 2009.
- LORMAN, Thomas A. The making and breaking of the Slovak clerical council, 1918 - 1919. In *Central Europe*, 2013, vol. 11, No. 1, s. 46 - 66. <https://doi.org/10.1179/1479096313Z.00000000011>
- MAREK, Pavel. *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české Katolické moderny*. Rosice : Gloria, 1999.
- MARŤÁK, Michal. Katolícky kňaz a politik Pavel Žiška. Príspevok k životu a dielu. In MAREK, Pavel et al. *Jan Šrámek a jeho doba*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011, s. 381 - 393.
- MARŤÁK, Michal - MARŤÁK, Lukáš. Katolícke noviny 1919 - 1920. Tlačový orgán agrárnej strany. In *Otázky žurnalistiky*, 2012, roč. 55, č. 1 - 2, s. 46 - 55.
- MARUNIAK, Matej. Pokusy o príchod Československej strany lidovej na Slovensko do roku 1925 a postoje Slovenskej ľudovej strany pohľadom dobovej tlače. In *Studia Theologica*, 2018, roč. 20, č. 4, s. 188 - 191. <https://doi.org/10.5507/sth.2018.011>
- NEMEŠ, Jaroslav - ZMÁTLO, Peter. Listy Andreja Hlinku biskupovi Karolovi Kmeťkovi z rokov 1919 - 1928. In *Historický časopis*, 2003, roč. 51, č. 3, s. 501 - 527.
- OLEXÁK, Peter. Aktivity nižšieho katolíckeho kléru zamerané na demokratizáciu a modernizáciu cirkvi v čase vzniku Československej republiky. In *Forum Historiae*, 2015, roč. 9, č. 1, s. 64 - 76.
- PEHR, Michal et al. *Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. Praha : Akropolis, 2007.
- SIDOR, Karol - VNUK, František. *Andrej Hlinka 1864 - 1938*. Bratislava : Lúč, 2008.
- SLEPČAN, Peter - LETZ, Róbert. *Křížom k svetlu. Život a dielo biskupa Michala Buzalku*. Trnava : Dobrá kniha, 2011.
- ŠUCHOVÁ, Xénia (zost). Prílohy II - Politický systém. In ZEMKO, Milan - BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). *Slovensko v Československu (1918 - 1939)*. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2004, s. 545 - 616.

SUMMARY

Pavel Žiška as an "Eternal" Candidate for a Bishop

Pavol Žiška was without doubt an interesting figure in Slovakia during the first years of the Czechoslovak state. As one of the few priests with a higher theological education he was, despite his young age, one of the candidates for various emerging institutions. The article focuses on the period of his life in which he was a candidate for the position of a bishop, though he never became one. In the years 1919-1925, Žiška's name was always on the government's lists of candidates for various administrative positions or for bishop's chairs in Slovakia. First, however, he was considered for the position of professor at the Faculty of Theology at the University of Bratislava. At the same time, he was also considered for a role where he would represent the interests of Slovak Catholics in the matter of the liquidation of large church estates. His name appeared for the first time among the candidates for apostolic administrators in the memorandum of February 1919, later in the list of May 1919. However, he was labelled as a modernist and an enemy of celibacy, which made him unacceptable as a candidate. Žiška's name was also on a list of candidates for a bishop's chair in February 1920. This time he was deemed an enemy of the church. Despite this, he was still under consideration when staffing other dioceses. One such example was the Rožňava bishopric where

he was the top candidate on the list of Prime Minister Beneš. However, even here, he was not worthy of the episcopate, according to the papal nuncio, which illustrates the political dimension of an exclusive right to nominate and appoint bishops.

Another attempt was in May 1922 and was related to the appointment of the Trnava apostolic administrator, where the most important requirement was that the candidate should not be a Hlinka party supporter. Even in this case, Žiška was the most suitable candidate from the government's point of view, as he was not a member of the People's Party. From that moment on, Žiška, as a political nominee of the Agrarian party, also began to appear in the press. He was presented as a candidate for non-believers, as a person dangerous to Slovak Catholics and as a person responsible for breaking the unity of the Catholics. He was seen as a V. Šrobár, M. Mičura and A. Štefánek man. In February 1924, this was also confirmed by Žiška, who met Štefánek in person in Prague where he presented himself as a suitable and serious candidate for the planned Diocese of Bratislava. Finally, the last mention about Žiška's candidacy for bishop comes in 1925 and was related to Trnava. In this context, it is interesting that Žiška was willing to join the People's Party to achieve this goal. However, he was not successful in this case either.

The reasons for Žiška's inability to secure the above-mentioned positions may be the following. At the beginning of 1919, the division of the priests became apparent at a meeting of Slovak Catholics in Žilina, which was dealing with the efforts for the modernization of the church. Žiška vehemently opposed it. In April 1919, he was involved with the beginnings of the periodical named *Katolícke noviny* [Catholic News]. It was published for a short time as a newspaper of the Agrarian party. *Katolícke noviny* was seen to be connected to L. Okánik, who was perceived as a leading representative of priests inclined to modernism. This appears to be the main reason for Žiška's unsuccessful candidacy for the position of a bishop. It seems that Žiška saw his involvement with the "government" newspaper as a way to get into the government's good graces, which ultimately meant he became an unacceptable candidate for Rome. Labelling Žiška as a fervent modernist and an enemy of the church is, however, inadequate, as proved by the content of his articles in *Katolícke noviny*. He avoided addressing the topic of the separation of church and state in the spirit of modernization, as well as the topic of celibacy and the topics connected to it. That is why him working for *Katolícke noviny* can be perceived as a step he thought would benefit him personally.

PhDr. Michal Marťák, PhD.; Katolícka univerzita v Ružomberku,
Filozofická fakulta; Katedra histórie
SK-03401 Ružomberok, Hrabovská cesta 1B
e-mail: <michal.martak@ku.sk>
ORCID ID 0000-0002-6197-7451